

Чи впливає населення (його кількість) на формування господарського комплексу Херсонської області?

Які зв'язки між населеними пунктами впливають на розселення населення

Література:

1. Географія Херсонщини: Навч. посібник. / Пилипенко І.О., Пальчикова Д.С., Єрмаков С.Л. та ін. – Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2007. – 221 с.
2. Історія міст і сіл Української ССР. Херсонська область / Касьяненко О.Є. та ін. – Харків: Головна редакція УРЕ АН УРСР., 1972. – 820 с.
3. Пилипенко І.О., Мальчикова Д.С., Пилипенко В.Д. Методичні аспекти географічних досліджень з теми «Населення» // Наукові записки Херсонського відділу Українського географічного товариства. Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2006. – С. 41 – 48.

ДАВИДОВ О.В., МОКРА П.О.

ЗАГАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ БЕРЕГОВОЇ ЗОНИ КАСКАДУ ДНІПРОВСЬКИХ ВОДОСХОВИЩ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Вступ. Найбільшим впливом на рельєф поверхні України, у ХХ ст., стало спорудження Дніпровського каскаду водосховищ, ГЕС та захисних споруд. Внаслідок створення даного каскаду водосховищ в межах прилеглих територій відбулися значні зміни, насамперед зміни відбулися в межах берегової зони. Саме тому метою нашого дослідження є аналіз сучасного стану берегової зони каскаду Дніпровських водосховищ. Для вирішення мети дослідження, перед нами були поставлені наступні задачі:

1. Дослідити історію створення каскаду Дніпровських водосховищ.
2. Проаналізувати вплив каскаду водосховищ на перетворення рельєфу прилеглих територій.
3. Визначити особливості розвитку берегової зони водосховищ на сучасному етапі.

Загальна частина. Створення каскаду Дніпровських водосховищ почалося в 1932 р., коли було створено Дніпровське водосховище (оз. ім. Леніна), а згодом були зведені Каховська (1955), Кременчуцька (1961), Дніпродзержинська (1963), Київська (1966) та Канівська (1973) гідроелектростанції та створені відповідні водосховища. За період з 1932 по 1973 рр. було затоплено 709,3 тис га земель, у тому числі 250,8 тис га сільськогосподарських угідь. Під водами водосховищ опинилися заплави Дніпра, нижніх частин його деяких приток, а також частково перша і подекуди друга надзаплавні тераси [1].

Заповнення водосховищ Дніпровського каскаду призвело до активізації багатьох негативних природно-техногенних процесів, зокрема абразійних, гравітаційних, суфозійно-карстових, дефляційних, підтоплення тощо.

Води *Київського водосховища* в 1964—1966 рр. затопили майже всю заплаву Дніпра нижче від впадіння р. Прип'ять, заплави пониззя Прип'яті та Тетерева і частково першу надзаплавну терасу. У вигляді островів та півостровів збереглися ділянки першої тераси, які часто вкриті сосновим

лісом (Домантівський, Страхоліський та ін.). Довжина берегової лінії водосховища становить 520 км [1].

Суттєвої переробки зазнає його правий берег від с. Міжгір'я до с. Старі Петрівці, де в результаті прибіжно-хвильової діяльності сформувалися абразійно-зсувний та абразійно-обвальний береги [5]. Обвали та осипища спостерігаються від с. Сухолуччя до гирла р. Ірпінь та вздовж схилу другої над заплавної тераси від гирла р. Ірпінь до с. Старі Петрівці.

Інтенсивність переробки берегів була дуже високою в перші роки після заповнення чаши водосховища. У 80—90-ті роки вона знизилась, що пояснюється зрізом рівня водосховища та формуванням узбережної відмілини. На ділянках берегової відмілини переробка берега не перевищує 8 м. На тих ділянках, де береговий уступ складений з мергелів кийвської світи палеогену, що мають високу стійкість до абразійних процесів, переробка берега за останні роки не зафіксована [5].

На деяких незаліснених ділянках першої тераси та на островах останніми роками спостерігається посилення еолової дефляції пісків. Процеси підтоплення орних земель найбільше розвинені на низьких терасах правого берега Київського водосховища та в нижній частині лівого берега. На 1980 р. тут внаслідок підпору ґрунтових вод було підтоплено 2,5 тис. га орних земель і декілька населених пунктів, а із врахуванням фонового впливу водосховища (зміна клімату та ін.) в зоні водосховища - майже 4,5 тис. га орних земель.

Абразійні процеси на *Київському водосховищі* в основному розвиваються на правому березі від с. Трипілля до с. Бучак. Тут виділяються абразійно-обвальні-осипні, абразійно-зсувний та низький абразійний типи берегів. Вони мають різну швидкість розмивання [1,4].

Величина розмиву низького абразійного берега за весь період спостережень досягла 21,5 м, величина руйнування бровки уступу абразійно-зсувного берега становить 17,7—30,4 м. Акумулятивні підвітряні береги розташовані переважно поза впливом хвильової діяльності, вони підмиваються і руйнуються слабо (села Григорівка, Бучак та ін.), ширина берегової відмілини тут 5—7 м. На нейтральних берегах мілководних зон водосховища абразійні процеси відсутні.

Водами Київського водосховища затоплена більша частина заплави Дніпра, а також деякі знижені ділянки лівобережної першої над заплавної тераси. Процеси підтоплення в зоні впливу Київського водосховища мають місце на низьких акумулятивних берегах. На 1980 р. площа підтоплення орних земель становила 1,1 тис. га, а з врахуванням фонового впливу водосховища — близько 2,6 тис. га. Було підтоплено декілька населених пунктів у Бориспільському, Обухівському, Кагарлицькому і Миронівському районах [5].

Водами *Кременчуцького водосховища* затоплено заплаву Дніпра (за винятком численних островів), пригірлові частини річкових долин Супою, Росі, Вільшанки, Сули, Цибульника, деякі ділянки прибережної першої над заплавної тераси нижньої течії р. Золотоноша [1].

На 1995 р. площа втрачених земель внаслідок руйнування берегів, з моменту наповнення водосховища, становила 159,6 га [5]. Тут розвинуті абразійно-обвальні береги в районах сіл Ляцівка, Жовнине, Вереміївка, Велика Андрусівка і Стецівка та абразійно-осипні береги поблизу сіл Нагірне, Рацеве та ін. На середину 90-х років максимальний розмив

абразійно-обвального берега біля с. Приазовка становить 198—273 м, мінімальний — 36—72 м в районі Оболонської дамби. На деяких ділянках береги руйнуються швидше, ніж прогнозувалося. Привертає увагу збільшення фактичної швидкості руйнування берегів порівняно з прогнозованою (на 28—35%). Найбільша швидкість переробки притаманна абразійно-обвальню-осипному берегу на правобережжі від с. Андрусівка до с. Нагірне. У зв'язку із заповненням Кременчуцького водосховища було підтоплено близько 20 тис. га орних земель, частково або повністю підтоплено території деяких населених пунктів у Глобинському, Кобеляцькому, Кременчуцькому та Козельщинському районах Полтавської області.

Для *Дніпродзержинського водосховища* характерні абразійні, абразійно-обвальню-осипні, акумулятивні, ерозійні, абразійно-зсувні, а також нейтральний типи берегів. Близько 85 км берега захищено дамбами [4].

Абразійний тип берега (абразійно-обвальню-осипний) представлений почленованими уступами річкових терас та схилами плато. Найбільш значна переробка має місце на невисоких подібних до мисів ділянках. Середня швидкість переробки абразійних берегів становить 2,4 м/рік, величина розмиву за період експлуатації до 2000 р. — близько 80 м. Середня швидкість переробки абразійно-зсувних берегів становить - 2,1—2,8 м/рік. Зона охоплення берега зсувами - 200-300 м. Величина відступу берегів водосховища за час експлуатації на 2000 р. досягла 79—104 м. Розмив берегів ерозійного типу відбувається зі швидкістю від 1,5—2,0 до 3,0—8,0 м/рік [4,5]. Внаслідок підвищення рівня ґрунтових вод на берегах водосховища спостерігаються підтоплення. На ділянках, складених лесовими породами, підсилюються процеси просадок та суфозійного виносу матеріалу в блюдце подібних западинах, зростає їх кількість.

На *Дніпровському водосховищі* процеси переробки берегів в основному стабілізувались. У 1984 р. із загальної протяжності берегів 221 км у стадії абразійної переробки знаходилось 85 км. За більш ранніми даними, середня ширина переробки берегів водосховища, складених пухкими породами, за період 1934—1948 рр. становила 50 м при максимальній ширині 120 м, тобто в середньому 10—15 м/рік. На ділянках виходів скельних кристалічних порід переробка виявилась незначною. У наступні роки інтенсивність переробки поступово знижувалась: у 1949-1953 рр. - в середньому 12 м/рік (максимальна — 40 м), у 1954—1968 рр. — в середньому 2 м/рік (максимальна 4 м) [1,5].

Висновки. Оцінюючи в цілому вплив каскаду дніпровських водосховищ на рельєф та на процеси утворення рельєфу, слід зазначити, що їх створення призвело до стійких і значних змін не тільки рельєфу земної поверхні, але й спричинило зміни кліматичних, інженерно-геологічних, гідрогеологічних та інших факторів розвитку. Ці процеси відбуваються тим інтенсивніше, чим більша площа і периметр водосховища.

Виходячи з того, що сумарна довжина берегової лінії водосховищ Дніпровського каскаду перевищує 3000 км, можна зробити висновок про велику масштабність абразійних процесів, які тут відбуваються.

Стаціонарні спостереження над схиловими процесами вздовж берегів водосховищ показали, що типи берегів тут такі: абразійно-осипні, абразійно-обвальні, абразійно-обвальню-осипні, абразійно-обвальню-зсувні, абразійно-денудаційні, ерозійні (в зоні виходу підпору),

стабілізовані, акумулятивні, нейтральні, техногенні (штучно захищені). Протяжність берегів різного типу на водосховищах каскаду неоднакова.

З часом швидкість переробки берегів водосховищ Дніпровського каскаду має тенденцію до зниження. Максимальні швидкості фіксувались в перші 5-10 років існування водосховищ. Тому вірогідність прояву максимальної швидкості переробки берегів у майбутньому практично не прогнозується, а середня швидкість, розрахована за весь період існування водосховищ, з плином часу знижуються в 2—3 рази (порівняно з першими 5 роками).

Література:

1. Авакян А.Б., Салтанкин В.П. Водохранилища. – М.: - 1998. – 289 с.
2. Бойко М.Ф., Чорний С.Г. Екологія Херсонщини. Херсон, 2001. – 129с.
3. Каплин П.А., Леонтьев О.К., Лукьянова С.А., Никифоров А.Г. Берега. М.: Мысль, 1991.- 480 с.
4. Маринич О.В., Шищенко П.Г. Фізична географія України. К.: 2005. –457 с.
5. Україна: Основні тенденції взаємодії суспільства і природи у ХХ ст. (Географічний аспект)/ За ред. Руденко А.Г. – К.: Академперіодіка, 2005. – 320 с.

ДРАГУНЦОВА І.В.

ФОРМИ ТУРИСТИЧНО-КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ У ПРОЦЕСІ ДОСЛІДЖЕННЯ СВОЄЇ МІСЦЕВОСТІ

Краєзнавча діяльність спрямована на виховання патріота України – людини високої культури, моралі й духовності. Основним завданням екскурсійно–туристичної роботи вчителя географії із учнями є географічне вивчення як близьких місцевостей, так і віддалених районів країни чи регіону.

І краєзнавство, і туризм мають сприяти фізичному та інтелектуальному розвитку підрастаючого покоління. У цьому вбачається головне завдання шкільного туризму і краєзнавства. Тому виникає потреба всебічного вивчення проблем туристично-краєзнавчої роботи. Йдеться, зокрема, про роль і місце туризму і краєзнавства в контексті національного відродження, пропаганду краєзнавчих знань.

Основою туристично-краєзнавчої роботи стає дослідницька робота, яка вимагає чимало сил, бажання, вмінь і навичок. Так, для досягнення навчально-виховної мети краєзнавства в загальноосвітніх закладах, можуть бути створені центри краєзнавства основним завданням яких є вивчення природи, історії, населення і культури рідного краю.

До організаційних форм краєзнавчої роботи відносять як суто краєзнавчі (екскурсії й походи, подорожі та експедиції, роботу на географічних майданчиках і спостережних постах, у краєзнавчих кутках і музеях), так і ті, що належать до групи форм теоретичної роботи (вечори, конференції, вікторини, олімпіади). Спільним для цих чотирьох форм є, по–перше, їх загальне спрямування – поглиблене вивчення навколишнього світу; по–друге, всі вони доступні для школярів; по–третє, вони є формами колективної праці, спрямованої на згуртування учнів.

Детальніше розглянемо безпосередньо форми роботи, що стосуються активної учнівської діяльності.